

FOOTBALL IN ODESA DURING THE REVOLUTION: THE EXAMPLE OF
«MACCABI» IN THE SECOND HALF OF 1918-1919

ФУТБОЛ В ОДЕСІ У ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЇ: ПРИКЛАД «МАККАБІ» В ДРУГІЙ
ПОЛОВИНІ 1918 – 1919 РОКАХ

Тарас Вінцовський

доктор історичних наук, доцент
E-mail: taras.ist@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3807-5502
Research ID: AHB-8888-2022
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, Україна

Taras Vintskovskyi

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor
E-mail: taras.ist@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3807-5502
Research ID: AHB-8888-2022
Odesa I. I. Mechnikov National University,
Ukraine

ABSTRACT

The purpose of the article is to analyze the conduct of football competitions in Odesa during the revolutions. The author considers sport not only as a form of leisure, but also as one of the elements of social and political mobilization of the population in the conditions of the political confrontation of 1918-1919. The research strategy is based on the involvement of a set of methods that are most often used in humanities studies – analytical and synthetic, descriptive, retrospective, historical-genetic and quantitative, which are selected within the limits of local history. Scientific novelty is determined by the lack of publications not only on the declared issues, but also by ignoring the coverage of the development of football on the territory of Ukraine in the specified period of time. The work is summarized by the conclusions that during the period of social transformations, sport remained an important element of leisure for the population of Odesa, although it was on the periphery of social priorities. In addition to the competitive goal, the «Maccabi» society implemented other tasks - the mobilization of the Jewish community around the ideology of Zionism and the spread of these ideas among various categories of society. In such a situation, football matches with the participation of the «Maccabees» were supposed to perform an agitational function, however, without the involvement of additional sources, it is impossible to fully determine the level of effectiveness of such a technique. The successes of the association's management include the involvement of almost all the city's leading performers of Jewish origin in the «Maccabi» football team, which became the foundation for achieving sports results that can be traced only fragmentarily in the 1918/1919 season, as well as the active involvement of athletes in the creation of self-defense units. It was not possible to find information about the holding of official tournaments in Odesa during the spring and summer of 1919.

Key words: revolution, Odesa, the Jewish community, Zionism, Maccabi, sports, football.

Постановка проблеми. Перша світова війна та геополітична революція в регіоні Центрально-Східної Європи, що привела до зміни політичних режимів і утворенні нових країн, протягом усього попереднього століття залишалися в фокусі уваги дослідників. Сторічний ювілей Української революції викликав до життя нову хвилю зацікавленості перебігом драматичних визвольних змагань з боку громадськості й супроводжувався проведенням публічних заходів, наукових конференцій, круглих столів, форумів, публікацією значної кількості монографій, збірок статей та іншого виду інтелектуальної продукції. Свою важливу нішу зайняли праці узагальнюючого характеру, в яких не лише підводилися проміжні підсумки стану вивчення окресленого періоду (Революція,

державність, нація: Україна на шляху самоствердження, 2017; Верстюк, Лупандін, 2020; Україна й українці в постімперську добу (1917-1939), 2021), але й визначалися перспективи академічних студій. Обидві категорії досліджень, в контексті винесеної у заголовок теми, мали спільну рису – строкаті шари апробованого фактологічного матеріалу з минушини України акцентовано не пов'язувалися з такою складовою буття суспільства як спорт.

Зокрема у тексті з промовистою назвою «Українська революція та її історіографії: локальна, транснаціональна і глобальна перспективи», де йшлося про рекомендації щодо подальшого висвітлення зазначеної тематики, виділялися історія повсякдення, гендерні студії, культура, українсько-єврейська проблематика, біографістика, поколіннєва історія, біженці, трансформації міського простору, природні та техногенні катастрофи, військове та парамілітарне насильства (Українська революція та її історіографії: локальна, транснаціональна і глобальна перспективи, 2020: 54-58). Проте не викликає сумнівів, що до атрибуції культури й повсякдення слід віднести щораз зростаючу з кінця XIX ст. увагу соціуму до проблем тіловиховання та одного з його варіантів – спортивних ігор.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри включення до сфери культури системи виховання у широкому розумінні даної дефініції, футбол традиційно не включався до проблемно-тематичної палітри переважної більшості наукових студій і продовжує перебувати на периферії професійних інтересів істориків різних країн світу. Разом з тим, добре відомо про швидке проникнення ідеї фізичного гартування в свідомість громадських активістів, а у поєднанні з прагненням національного звільнення вона стала вагомим аргументом для створення окремих спортивних структур. Яскравим прикладом чого стало поширення «сокільського» руху, започаткованого у 1862 р. в Празі.

Відзначимо, що окреслена лакуна поступово заповнюється працями угорських (Szegedi, 2005), британських (Harvey, 2005), польських (Zaborniak, 2007), українських авторів (Зубалій, 2004; Гінда, 2012; Лазорак, 2014). Однак нам не вдалося відшукати бодай одну розвідку з історії футболу в річищі вивчення трансформацій суспільства у добу революцій 1917-1921 рр. на теренах України (Українська революція і державність (1917–1921 рр.), 2018), хоча, як влучно підкреслив історик В. Скальський, революція в Петрограді надала потужний імпульс громадянській активності. Кожна суспільно активна група – українці, поляки, євреї, студенти, робітники, лікарі, адвокати, чиновники, біженці – творила свої організації (Україна й українці в постімперську добу (1917-1939), 2021: 26).

Однією з них став єврейський спортивний клуб «Маккабі», що постав в Одесі навесні 1917 р. Керівництво організації активно включилося у суспільно-політичне та спортивне життя міста, використовуючи новопосталу футбольну команду як один з адаптаційних механізмів із залучення молоді до лав своєї інституції. Упродовж 2022-2023 рр. нами було опубліковано дві статті, у яких аналізувався футбол не тільки в контексті функціонування вищезазначеної структури, але і як недооцінений соціальний феномен на ширшому підґрунті (Вінцовський, Футбол в Одесі на початку революції 1917 р.: приклад «Маккабі», 2022; Вінцовський, Футбол в Одесі у період революції: приклад «Маккабі» в сезоні 1917/1918 років: 2023).

Відтак пропонується праця є третьою у виділеному тематичному циклі, яка у цілому **зберігає поставлену раніше мету й завдання** – проаналізувати розвиток футболу в Одесі у період Російської та Української революцій, з необхідністю введення у науковий обіг масиву інформації, який віднайдено у наративних джерелах, передусім у спеціалізованому виданні «Маккабі», вивчення спортивних та політичних завдань, що стояли перед єврейським спортивним товариством, з'ясування його кадрового потенціалу, перебігу футбольних змагань у місті, виявлення взаємозв'язку між суспільно-політичними та спортивними аспектами життєдіяльності міста.

Виклад основного матеріалу. Завершивши свою першу участь у чемпіонаті Одеси на третьому місці, «маккабісти» влітку 1918 р. розпочали підготовку до нового сезону. Як і у попередній рік свого існування, головні акценти були розставлені навколо кадрового

зміцнення команди та облаштування власного футбольного поля. Адже відсутність майданчика потрібного розміру та покриття суттєво ускладнювала тренувальний процес, а попередні зусилля не привели до бажаного результату. Оптимістичніше виглядали перспективи вирішення питання підсилення окремих ланок спортивної дружини. Так, спеціалізований часопис повідомляв, що керівництво клубу звернулося з відповідною пропозицією до низки кваліфікованих гравців єврейського походження, котрі дали згоду поповнити лави «Маккабі». І хоча автор статті не вказував прізвища новачків команди, їхня ідентифікація можлива за рахунок аналізу складу одеського колективу, який вирушив на низку товариських матчів до Миколаєва. Ними стали нещодавні гравці віцечемпіона міста з ОКФ – півзахисник В. Шнайдер та форвард Дранкер (Маккаби, 1918, № 8-9: 63-64). Post factum загальне зібрання членів «Маккабі» підтвердило успішність реалізації планів щодо підсилення складу дружини, виділивши передусім дії футбольної секції, яку, після повернення з Москви, очолив Ф. Каждан (Маккаби, 1918, № 11-12: 51-52, 67).

Назва першого суперника одеситів залишилася поза шпальтами видання. Натомість відомо, що другим опонентом для гостей стали місцеві одноклубники, зустріч з якими відбулася 29 червня. Одеські «маккабісти» виставили на гру дещо послаблений склад, бо миколаївська команда вважалася значно слабшою. Однак навіть відсутність трьох основних футболістів не врятувала господарів поля від справжнього розгрому (Маккаби, 1918, № 8-9: 65-67). Серйозніше випробування очікувало одеських «маккабістів» у третьому двобої, коли вони зішлись у борні з Миколаївським спортивним клубом. У складі гостей знову відбулися зміни, але цього разу вони не пішли на користь. До того ж, вкрай невдало зіграли М. Гінзбург та Берз. У підсумку найбільочіша поразка з часу існування команди – 0:5. Завершилося турне нічиєю 1:1 у матчі проти «Уніона» (Маккаби, 1918, № 8-9: 67-69).

Влітку – восени 1918 р. керівництво «Маккабі», на чолі з тимчасовим виконувачем обов'язки голови Н. Хессом, переймалося й позафутбольними справами. Зокрема на 24 серпня 1918 р. в Одесі було призначено проведення I-го з'їзду товариства, а його Центральний комітет подав на затвердження до Одеського окружного суду новий або вдосконалений статут єврейської спортивної спілки «Маккабі» (Маккаби, 1918, № 8-9: 71-72), яка, попри входження Одеси до складу незалежної Української Держави, продовжувала позиціонувати себе як загальноросійська організація. У наступному номері часопису повідомлялося, що суд затвердив і зареєстрував статут «Єврейської спортивно-гімнастичної спілки «Маккабі»», а анонсований з'їзд через страйк залізничників й призупинення перевезень було перенесено на 19 вересня 1918 р. (Маккаби, 1918, № 10: 43-44, 46, 51-56).

Нам не вдалося відшукати підтвердження факту проведення Маккабіади восени 1918 р. Найімовірніше вона не відбулася, оскільки згодом в часописі повідомлялося про скасування з'їзду товариства. Натомість 6 жовтня відбулося загальне зібрання членів спілки, на якому присутні обрали склад її Центрального комітету. Новим головою ЦК став М. Шварцман, заступниками Я. Ландесман і Н. Хесс, секретарем – Е. Дубінський. До складу ЦК увійшов і провідний футболіст команди Д. Каждан (Маккаби, 1918, № 11-12: 51-52, 67). Міркуємо, що дата проведення заходу обрана не випадково, позаяк саме того дня стартував черговий чемпіонат Одеси. Принагідно відзначимо, що у такому складі ЦК працював не довго, бо на початку 1919 р. його очолив Я. Ландесман, заступником став Г. Фудім, а функції секретаря перебрав на себе Я. Гіммельфарб (Маккаби, 1919, № 1-4: 79).

Підготовкою до проведення 9-го чемпіонату Одеси переймалися й інші учасники футбольного дійства, намагаючись навіть за умов Першої світової війни вдосконалювати організаційні принципи проведення змагань та посилити інтерес до турніру Одеської футбольної ліги (далі – ОФЛ). Для прикладу, на честь свого десятиліття Шереметьєвський кружок спорта (рос., далі – ШКС) пожертвував лізі приз. Згідно виголошених умов він мав стати щорічним предметом конкуренції з-поміж команд першої категорії напередодні сезону у серпні, й розіграватися за олімпійською системою (Маккаби, 1918, № 10: 36).

Однак після анонсування турніру відбулися корективи. Старт першого розіграшу кубка ШКС планувався на 1 вересня 1918 р., але через вибухи на артилерійських складах в Одесі, які сколихнули місто 31 серпня, дебют перенесли на 8 вересня. Жереб розподілив 8 команд на дві групи, у межах яких колективи виявляли переможців за підсумками однієї гри. До першої увійшли «Вега», «Індо», «Спортинг-клуб» і Одеський клуб любителів спорту (колишній Демократичний гурток). Іншу сформували Одеський кружок «Футбол» (рос., далі – ОКФ), «Маккабі», ШКС та «Флорида». Усі матчі першого ігрового дня відбулися на полі «Спортинг-клубу». Змагання мали стартувати з 10.00 год., але супроводжувалися неявкою окремих команд, тому глядачі могли побачити лише два матчі з чотирьох запланованих (Маккаби, 1918, № 11-12: 45-47).

Якщо аналіз чвертьфінальних зустрічей з боку спортивних оглядачів часопису зводився до лічених рядків тексту, то півфінальні поєдинки, які пройшли за тиждень, викликали значний інтерес. Непоіменований автор передусім повідомляв читачам деталі матчу за участі «Маккабі», яка зішлася у двобої проти ШКС. Він стверджував, що внаслідок брутальної гри на попередньому етапі єврейський клуб недорахувався трьох провідних виконавців (М. Гінзбурга, М. Гельфенбейна і новачка колективу Шайнбера), котрих замінили футболісти другої команди. Відзначав дописувач і значні кадрові втрати суперника, який не міг розраховувати на послуги О. Злочевського, І. Фаленцького та М. Мізерського. Щоправда їх замінили футболісти близького рівня підготовки – Чорба, Будилкін й В. Гаврилов (Маккаби, 1918, № 11-12: 48). Також у складі ШКС фігурував півзахисник Табачник. Припускаємо, що йшлося про одного з лідерів «Маккабі» у 1917 р. – пер. пол. 1918 р., оскільки його прізвище не згадувалося у статистичних даних ігор «маккабістів» влітку та восени 1918 р. Ще більш значущим стало придбання найпотужнішого нападника Одеси Г. Богемського, який у попередньому сезоні захищав кольори «Спортинг-клубу».

На думку оглядача сама гра була доволі рівною. Першими на початку поєдинку відзначилися організатори турніру. Г. Богемський вирвався до воріт суперника, а його партнер П. Парадовський скористався помилкою кіпера. За 5 хв. «маккабістам» вдалося відновити паритет, але не надовго. У другому таймі гра перемістилася на половину поля ШКС, гравцям якого забракло фізичної підготовки. Втім зусиль Г. Богемського та Прокопова виявилось достатньо для проведення небезпечних контратак. 3-поміж футболістів «Маккабі» автор найкритичніше оцінив дії Дранкера, Л. Іхтеймана, Ф. Каждана та Розенфельда (Маккаби, 1918, № 11-12: 48).

В іншому півфіналі сильнішим виявився чинний чемпіон Одеси, тому у фінальному двобої за приз ШКС змагалися господарі кубка та «Вега». Зі стартового свистка арбітра зустрічі «вегівці» заволоділи кадровою та ігровою перевагою, бо їхні суперники зуміли виставити лише десятих виконавців. Проте перший тайм закінчився без голів. По перерві ШКС вже традиційно для цього турніру втратив фізичні сили задовго до завершення матчу і дозволив супернику двічі забити м'ячі у свої ворота (Маккаби, 1918, № 11-12: 49).

По завершенні кубкових змагань на одеських уболівальників футболу очікував старт 9-го чемпіонату міста. ОФЛ ще з другої половини літа зосередилася на підготовчих заходах, зокрема, 7 серпня провела загальне зібрання своїх членів. На ньому було прийнято низку важливих рішень. Присутні затвердили два звіти – фінансовий та комітету ліги, розробили нові правила проведення чемпіонату й кубка, а також статут. На завершення обрали комітет ОФЛ, до якого увійшли представники функціонуючих клубів. Але його персональний склад видання не оприлюднило (Маккаби, 1918, № 10: 36).

У першому турі змагань, що розпочалися 6 жовтня, «Маккабі» помірявся силами з віщечемпіоном міста. На думку спортивного оглядача поєдинок другої та третьої команд минулого сезону виявився доволі якісним, з ігровою перевагою єврейського колективу та інтригою аж до останніх хвилин зустрічі. У першому таймі гравець ОКФ реалізував пенальті, у другому – С. Кауфман з передачі Дранкера зрівняв рахунок. Однак далі

«кружківці» знову вийшли уперед – 2:1, і лише наприкінці матчу Ф. Каждан ударом головою встановив остаточний результат. Серед інших ігор першого туру дописувач виділив двобій «Веги» проти «Спортинг-клубу», бо за останніх грала низка москвичів, котрі у цей час гостювали в Одесі. Кадровий чинник став вирішальним, бо «Вега» під натиском опонента розгубилася і зазнала поразки (Маккаби, 1918, № 11-12: 49-50).

У другому турі «Маккабі» отримав нагоду реваншуватися за поразку у півфіналі розіграшу кубка ШКС. Гра викликала значний глядацький інтерес, а дописувач наступним чином описував перебіг подій на полі. Вже у першій атаці «шереметьєвці», скориставшись помилкою воротаря, забили м'яч. Після гола єврейські футболісти пішли в атаку, ефективно на контрблоках діяли їхні захисники і півзахисники. У другому таймі малюнок гри не змінився. В одному з епізодів захисники «Маккабі», захопившись підтримкою ланки нападу, прогавили вихід центрофорварда Г. Богемського – 2:0. Однак такий перебіг подій не знітив «маккабістів», бо залишок зустрічі вони провели в атаках на ворота суперника. На їхню користь зіграла травма провідного оборонця ШКС Мізерського, котрий практично не брав участі в грі. Відтак «Маккабі» зуміло чотири рази засмутити суперника, а лівова частка успіху належала Ю. Дихну, який відзначився трьома результативними пасами (Маккаби, 1918, № 11-12: 50-51).

Паралельно з проведенням турніру ОФЛ опікувалася однією з найболючіших проблем футбольного господарства Одеси – підготовкою арбітрів. Задля поповнення їхнього складу колегія суддів ліги провела іспит для п'ятьох осіб. Його успішно склали четверо кандидатів на проведення матчів – М. Гельфенбейн, О. Бернштейн, А. Скрипченко і Н. Букреєв, перші двоє з яких представляли «Маккабі». В осінні дні 1918 р. також відбулося загальне зібрання колегії суддів ОФЛ на якому обрали її раду у наступному складі – Д. Герд (голова), О. Лівшиць (секретар), Д. Каждан, Є. Месснер і Є. Тайхман (Маккаби, 1918, № 11-12: 52).

Через відсутність у доступних нам бібліотеках журналу «Маккабі» за листопад – грудень 1918 р. та документів архівосховищ, відновити перебіг решти матчів осінньої частини сезону наразі не видається можливим. Єдиною підказкою про її підсумки є фраза, що вона викликала чималий інтерес у публіки і закінчилася лідерством єврейського клубу, який у 8-ми матчах не зазнав поразок. При цьому спортивний оглядач вказав на окремі антисемітські інциденти під час матчів. Математичне розшифрування спортивних досягнень «маккабістів» протягом літа-осені 1918 р. мало наступну деталізацію – команда зіграла 15 матчів, з них 5 товариських і 2 на приз ШКС. У них здобула 10 перемог, тричі зіграла унічию й двічі зазнала поразки (Маккаби, 1919, № 1-4: 81-83).

Аналогічних турнірних досягнень добилася третя команда «маккабістів», значно гірше виглядала друга – лише 5-те місце. Колектив за другою категорією зіграв 9 поєдинків, з них 1 товариський (4 вікторії, 2 нічії, 3 поразки). За третьою – 8 матчів, у тому числі 2 товариські (6 перемог, 1 нічия, 1 поразка). Не менш інформативними були інші узагальнюючі цифри. Згідно оприлюднених даних, станом на кінець 1918 р., до футбольної секції спілки входило 111 осіб, які розподілялися на чотири команди, разом з дитячою. Вона складалася з хлопців віком від 14-ти до 18-ти років й налічувала 33 гравця. До офіційних заявочних списків, які спілка надіслала до ОФЛ, було включено 65 осіб, а захищали кольори клубу 45 (Маккаби, 1919, № 1-4: 81-83). Таким чином, загальна кількість футболістів «Маккабі» протягом 1918 р. зросла майже вдвічі – на 54 людини (49%). За рахунок дітей – на 10 осіб (30 %), зокрема знизився мінімальний вік гравців – з 16 до 14 років (Маккаби, 1918, № 6-7: 51-52).

Динаміка зміни влади в Одесі взимку 1918-1919 рр. вплинула й на характер окремих публікацій вже у першому номері часопису «Маккабі» за 1919 р. Він розпочинався із заклику постійного дописувача І. Фішера до «маккабістів», щоб жоден з них не залишився поза єврейськими бойовими дружинами (Маккаби, 1919, № 1-4: 3-4), бо залишалася загроза погромів. При цьому Д. Каждан та Ф. Каждан були залучені до формування єврейського скаутського руху (Маккаби, 1919, № 1-4: 12).

В умовах серйозних політичних викликів і суттєвого браку фінансів, що перетворилося у головну проблему функціонування спілки, вагомим досягненням очільників «Маккабі» та футбольної секції, у керівництві якої відбулися зміни (Д. Каждан (голова), М. Гельфенбейн (заступник), Ф. Каждан (секретар і скарбник), О. Бернштейн та Ю. Дихно), стала оренда футбольного поля, яке належало «Спортинг-клубу» (Французький бульвар, 49). Цей майданчик на той час залишався одним з небагатьох в Одесі, де можна було проводити матчі, й за оцінкою дописувача видання давало можливість у весняно-літньому сезоні 1919 р. футбольній, гімнастичній та тенісній секціям розвинути свою діяльність (Маккаби, 1919, № 1-4: 79, 81, 83).

Важливою подією у житті товариства стали міжнародні матчі, навіть попри те, що суперниками «маккабістів» стали слабо підготовлені опоненти. Головним досягненням таких зустрічей були не спортивні результати, а популяризація політичних ідей клубу в Одесі та за її межами. Перший з таких поєдинків відбувся 19 січня 1919 р. за значної кількості уболівальників. Проти єврейської дружини на поле вийшла команда британського військового корабля «Графтон». У цьому ж номері видання редколегія повідомляла читачів, що на честь перемоги над британцями 2 березня ЦК «Маккабі» влаштував святкову вечірку для футбольної команди (Маккаби, 1919, № 1-4: 83-84, 92). Зазначена репліка дає підстави припустити, що тривала пауза між датою проведення гри та святкуванням перемоги могла означати або друкарську помилку, або домовленість про проведення матчу-реваншу. Однак додаткової інформації щодо нього часопис не містив. Далі «Маккабі» обіграла збірні команди французького та німецького війська, британського («Скармішер») й італійського («Рома») кораблів. Одного разу одесити розійшлися миром з італійцями, що мабуть стало підставою провести повторний матч між ними. Подібну практику футбольна секція планувала продовжити і навесні (Маккаби, 1919, № 1-4: 83-84).

Підготовка до початку другої частини турніру ОФЛ проходила не лише під егідою проведення міжнародних поєдинків, але й в умовах наближення бойових дій впритул до причорноморського міста. За таких обставин проведення весняної стадії турніру ОФЛ опинилося під загрозою. У журналі «Маккабі» та інших джерелах нам не вдалося знайти жодної згадки про матчі рівня міського чемпіонату. Натомість часопис інформував читачів про інші футбольні зустрічі. Так, у межах відзначення дня 1 травня на полі Одеського британського атлетичного клубу відбулася гра між командами робітників і «трудової інтелігенції». Члени «Маккабі» були представлені в обох колективах. Однак від участі в маніфестації єврейська спортивна спілка відмовилася, бо організатори дозволяли використовувати лише червоні та чорні прапори (Маккаби, 1919, № 1-4: 88-89, 98).

Загалом організація зазначеного свята мала доволі масштабний характер, бо використовувалася владою для максимальної популяризації ідей фізичної підготовки населення та системи виховання підростаючого покоління у річищі комуністичної доктрини. Відтак напередодні урочистостей було проведено широку агітацію, планувалося на околицях міста облаштувати дитячі майданчики, розширити видавничу діяльність, підготувати взірцевий «Палац спорту». Безпосередньо під час святкування використовувалося гасло «Нехай живе фізичне відродження пролетаріату!» (Маккаби, 1919, № 1-4: 90-91), що не могло не імпонувати симпатикам спорту.

Окрім сказаного, політичні зміни вимагали від різних категорій суспільства адаптації до вимог нової влади, у тому числі в сфері спорту. Не випадково журнал «Маккабі» опублікував окрему статтю з промовистою назвою «Радянська влада і спорт в Одесі», у якій окреслювалися більшовицькі принципи в організації «фізичного виховання народних мас». У ній йшлося, що «червоні» доволі широко розуміють визначену проблематику, оскільки за стислі терміни скликали декілька нарад за участі усіх спортивних клубів з метою розробки плану роботи. При Одеському військовому комісаріаті було утворено відділ загального військового навчання, а інспектором спорту призначено колишнього секретаря ОФЛ та «Спортинг-клубу» П. Патрона, якому доручили керувати і містом, і повітом.

Головним чином діяльність відповідних інституцій спрямовувалася на виявлення й мобілізацію наявних людських та матеріальних ресурсів на потреби армії (Маккабі, 1919, № 1-4: 89-90).

Тому відповідальні працівники розіслали в діючі клуби анкети для обліку інструкторів та спортсменів. З метою об'єднання зусиль та якіснішого контролю над кадрами було вирішено створити ліги з усіх видів спорту, у тому числі з футболу. Міркуємо, що ОФЛ могла продовжувати існування з новою назвою і під пильним наглядом з боку більшовицьких адміністраторів, змінивши повністю або частково керівний склад. Зокрема у вищезазначеній статті повідомлялося, що секретарем футбольної ліги став «маккабіст» Д. Каждан. Задля ефективнішого управління спортивним життям міста навесні 1919 р. постав новий Одеський Олімпійський комітет, якому підпорядковувалися усі ліги. До його президії увійшли п'ять осіб, з них троє мали безпосереднє відношення до культивування футболу в місті – Є. Тайхман (голова), А. Стефановський, Гізер (обоє – заступники), М. Цікліс (скарбник) і Д. Каждан (секретар) (Маккабі, 1919, № 1-4: 90).

Попри очевидну обмеженість актуалізованої джерельної бази дослідження історії футболу в Одесі у період революцій 1917-1921 рр. крізь призму висвітлення функціонування ЄСК «Маккабі» дозволяє **зробити наступні висновки**. Головним носієм інформації про культивування британської гри на теренах причорноморського міста залишається спеціалізоване видання «маккабістів», на сторінках якого міститься цінний матеріал про організацію футбольних змагань не лише в регіоні, але й далеко за його межами. Він дає підстави стверджувати, що у період суспільних трансформацій спорт залишився вагомим елементом дозвілля населення Одеси, хоча й опинився на периферії соціальних пріоритетів, що найкраще унаочнює практично тотальна відсутність згадок про проведення футбольних матчів у провідних газетах краю.

Окрім безпосередньої змагальної мети товариство «Маккабі» реалізовувало й інші завдання – мобілізація єврейського загалу навколо ідеології сіонізму та поширення зазначених ідей поміж широких категорій суспільства. У такій ситуації футбольні матчі за участі «маккабістів» мали виконувати агітаційну функцію, однак без залучення додаткових джерел повноцінно з'ясувати рівень результативності подібної методики неможливо. До успіхів керівництва товариства слід віднести залучення до футбольної команди «Маккабі» майже усіх провідних виконавців міста єврейського походження, що стало фундаментом у досягненні спортивних результатів, які у сезоні 1918/1919 рр. простежуються лише фрагментарно, а також активне залучення спортсменів до створення загонів самооборони. Із встановленням більшовицької влади в Північному Причорномор'ї навесні 1919 р. окремі впливові активісти «Маккабі» вдалися до політичного дриблінгу, розпочавши співпрацю з новопосталими управлінськими інституціями. Про проведення офіційних турнірів в Одесі упродовж весни – літа 1919 р. не вдалося знайти інформацію.

ДОДАТКИ

І. ТОВАРИСЬКІ МАТЧІ

? червня 1918 р. Миколаїв. ? – «Маккабі» (Одеса) – 6:12.

«Маккабі»: Гінзбург – Д. Каждан, С. Коган – Л. Іхтейман, Г. Шварц, В. Шнайдер – Ю. Дихно, М. Гельфенбейн, Дранкер, С. Кауфман, О. Бернштейн.

29 червня 1918 р. Миколаїв. «Маккабі» – «Маккабі» (Одеса) – 0:11.

«Маккабі»: Гінзбург, Берз, С. Коган, Л. Іхтейман, Г. Шварц, В. Шнайдер, Рейдер, М. Гельфенбейн, Дранкер, С. Кауфман, Ф. Каждан.

30 червня 1918 р. Миколаївський спортивний клуб – «Маккабі» – 5:0.

МСК: Борисов, Г. Полегенький, Сімаков, Дмитрієв, М. Севастопольський, Владек, Серганов, П. Полегенький, Рябов, А. Гальперін, Крашенинников.

«Маккабі»: М. Гінзбург, С. Коган, Д. Каждан, Л. Іхтейман, В. Шнайдер, Берз, С. Кауфман, М. Гельфенбейн, Дранкер, О. Бернштейн, Ю. Дихно.

1 липня 1918 р. Миколаїв. «Уніон» – «Маккабі» – 1:1.

«Уніон»: Р. Норов, Грушин, Борисенко, Червоношенко, Карчинський, Касьянов, Артемьєв, Кураба, Філіппов, Дальштрем, Вінер.

«Маккабі»: М. Гінзбург, С. Коган, Д. Каждан, Л. Іхтейман, В. Шнайдер, Г. Шварц, Рейдер, С. Кауфман, М. Гельфенбейн, Бланкман, Ф. Каждан.

19 січня 1919 р. «Маккабі» – команда корабля «Графтон» – 1:0.

Січень 1919 р. «Маккабі» – збірна команда французького війська – 5:0.

Січень 1919 р. «Маккабі» – збірна команда німецького війська – 6:2.

1919 р. «Маккабі» – команда корабля «Рома» – ?? (нічия).

1919 р. «Маккабі» – команда корабля «Скармішер» – 3:1.

1919 р. «Маккабі» – команда корабля «Рома» – 1:0.

13 жовтня 1919 р. «Маккабі» – команда корабля «Кюмен» – 1:3.

II. КУБОК ШЕРЕМЕТЬЄВСЬКОГО КЛУБУ СПОРТА

8 вересня 1918 р. Четвертьфінали. ШКС – «Флорида» – +:-, «Вега» – «Спортинг-клуб» – 3:1, «Індо» – ОКЛС – -:+.

ОКФ – «Маккабі» – 0:2. Суддя В. Каруана.

ОКФ: ?, ?, ?, В. Котов, ?.

«Маккабі»: М. Гінзбург, Д. Каждан, С. Коган, Г. Шварц, В. Шнайдер, Л. Іхтейман, Ф. Каждан, Шайбнер¹, Дранкер, М. Гельфенбейн, С. Кауфман.

15 вересня 1918 р. Півфінали. ШКС – «Маккабі» – 3:1 (П. Парадовський, Богемський, ?² – Кауфман). Суддя Є. Тайхман.

ШКС: Карпенко, В. Гаврилов, Б. Мізерський, К. Парадовський, Д. Гізер, Н. Табачник, П. Парадовський, Чорба, Г. Богемський, Прокопов, Будилкін.

«Маккабі»: Розенфельд, Д. Каждан, С. Коган, Г. Шварц, В. Шнайдер, Л. Іхтейман, Ф. Каждан, Н. Бистрицький, Дранкер, Рейдер, С. Кауфман.

ОКЛС – «Вега» – 1:4.

? вересня 1918 р. Фінал. «Вега» – ШКС – 2:0. Суддя Є. Тайхман.

«Вега»: І. Тіпкінін, П. Роман, Мітін, М. Єресов, М. Щербаков, Кримінський, А. Коген, Г. Белжецький, Зінькевич, Л. Заносьєв, О. Лівшиць.

ШКС: Карпенко, М. Мізерський, Б. Мізерський, К. Парадовський, Н. Табачник, Чорба, П. Парадовський, О. Злочевський, Г. Богемський, Прокопов.

III. ТУРНІР ОДЕСЬКОЇ ФУТБОЛЬНОЇ ЛІГИ 1918/1919 РОКІВ (9-Й ЧЕМПІОНАТ ОДЕСИ)

Підсумки осіннього напівсезону 1918 р.

1-а категорія

Тур № 1. 6 жовтня. «Маккабі» – ОКФ – 2:2 (С. Кауфман, Ф. Каждан – ?, ?). Суддя Є. Тайхман. «Вега» – «Спортинг-клуб» – 2:3. Суддя Д. Герд. ОКЛС – «Уніон» – 6:1, «Флорида» – «Індо» – 4:1.

Тур № 2. 13 жовтня. ШКС – «Маккабі» – 2:4 (?, Богемський (65 хв.) – Шнайдер, Дранкер-3). Суддя Д. Герд.

ШКС: ?, ?, Мізерський, ?, ?, Г. Богемський.

«Маккабі»: М. Гінзбург, ?, ?, В. Шнайдер, Дранкер. Ю. Дихно, ?, ?, ?.

«Вега» – «Флорида» – 4:1, ОКФ – «Уніон» – 5:0, «Спортинг-клуб» – ОКЛС – 3:0.

¹ Можливий інший варіант прізвища – Шайнбер.

² Найімовірніше Г. Богемський або Прокопов.

Турнірна таблиця осінньої частини чемпіонату

М	Клуби	І	В	Н	П	М'ячі	О
1	«Маккабі»	8	1	1	0	6:2	3
2	«Вега»	8	1	0	1	6:4	2
3	Одеський кружок «Футбол»	8	1	1	0	7:2	3
4	«Флорида»	8	1	0	1	5:5	2
5	Шереметьєвсь кий кружок спорту	8	0	0	1	2:4	0
6	Одеський клуб любителів спорту	8	1	0	1	6:4	2
7	«Спортинг- клуб»	8	2	0	0	6:2	4
8	«Індо»	8	0	0	1	1:4	0
9	«Уніон»	8	0	0	2	1:11	0

2-а категорія

Тур № 1. 6 жовтня. «Маккабі» – ОКФ – 2:3, «Вега» – «Спортинг-клуб» – 0:2, ОКЛС – «Уніон» – 3:0, «Флорида» – «Індо» – ??:.

Тур № 2. 13 жовтня. ШКС – «Маккабі» – 0:1, «Вега» – «Флорида» – ??:, ОКФ – «Уніон» – 5:2, «Спортинг-клуб» – ОКЛС – ??:.

3-я категорія

Тур № 1. 6 жовтня. «Вега» – «Маккабі» – 4:1, ОКФ – «Уніон» – 1:4.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Верстюк, В., Лупандін, О. Сучасні інтерпретації революційної доби 1917-1921 рр. *Революційна доба 1917-1921 років у системі координат сучасної історіографії*. К.: Інститут історії України НАН України, 2020. 5-65.

Вінцковський, Т. Футбол в Одесі на початку революції 1917 р.: приклад «Маккабі». *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : збірник наукових праць. Серія: Історичні науки*. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2022. Вип. 57. 25-33.

Вінцковський, Т. Футбол в Одесі у період революції: приклад «Маккабі» в сезоні 1917/1918 років. *Південний захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах*. Одеса: Бондаренко М. О., 2023. Вип. 33. 99-121.

Гінда, В. *Український спорт під нацистською свастикою (1941-1944 рр.)*. К.: Рута, 2012.

Зубалій, М. Д., Зубалій, В. М. Історичні першоджерела українського футболу. *Теорія і практика фізичного виховання. Науково-методичний журнал. Донецький національний університет*. Донецьк. №3. 2004. 227-236.

Лазорак, Б. Спортивна хроніка «міжвоєнного Дрогобича». *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Ред. кол. Л. Тимошенко (голов. ред.), Л. Винар, Л. Войтович, Г. Гмітерек та ін. Вип. XVII-XVIII. Дрогобич: Коло, 2014. 314-340.

Маккаби. Ежемесячный иллюстрированный журнал. 1918. № 6-12 (апрель-октябрь); 1919. № 1-4 (январь-апрель).

Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917–1921 рр.): Матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 1–2 червня 2017 р.). Київ–Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2017.

Україна й українці в постімперську добу (1917-1939). Київ: Академперіодика, 2021.

Українська революція і державність (1917–1921 рр.): наук.-бібліогр. вид. / НАН України ; редкол.: Л. А. Дубровіна (голова) та ін. ; наук. ред.: С. С. Кіраль ; наук. консультант В. Ю. Омельчук ; вступ. ст. В. Капелюшного ; авт. кол.: В. С. Гоїнець, Л. М. Ковінченко, Л. В. Лісовська ; бібліогр. ред. Л. С. Новосолової. Київ : НБУВ, 2018.

Українська революція та її історіографії: локальна, транснаціональна і глобальна перспективи. Україна Модерна. Число 29. Україна та її революції (1914-23): нові історії та інтерпретації. Спеціальний випуск на пошану Марка фон Гагена. К., 2020. 31-59.

Harvey, A. *Football: The First Hundred Years : the Untold Story. Sport in the global society.* London: Psychology Press, 2005.

Szegedi, P. *Pozíciók és oppozíciók: a futballmező kialakulása, struktúrája és dinamikája Az 1945 előtti debreceni labdarúgás történet-szociológiai elemzése.* Budapest, 2005.

Zaborniak, S. *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868-1939).* Rzeszow: Wydawnictwo uniwersytetu Rzeszowskiego, 2007.

REFERENCES

Verstiuk V., Lupandin O. (2020). Suchasni interpretatsii revoliutsiinoi doby 1917-1921 rr. [Modern interpretations of the revolutionary era of 1917-1921]. *Revoliutsiina doba 1917-1921 rokiv u systemi koordynat suchasnoi istoriohrafii* [The revolutionary era of 1917-1921 in the coordinate system of modern historiography]. K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. P. 5-65. [in Ukrainian].

Vintskovskyi T. (2022). Futbol v Odesi na pochatku revoliutsii 1917 r.: pryklad «Makkabi» [Football in Odesa at the beginning of the 1917 revolution: the example of «Maccabi»]. *Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu : zbirnyk naukovykh prats. Seriia: Istorychni nauky* [Scientific Bulletin of the Izmail'skoho State Humanitarian University: a collection of scientific works. Series: Historical sciences]. Izmail : RVV IDHU. Vyp. 57. P. 25-33. [in Ukrainian].

Vintskovskyi T. (2023). Futbol v Odesi u period revoliutsii: pryklad «Makkabi» v sezoni 1917/1918 rokiv [Football in Odesa during the revolution: the example of «Maccabi» in the 1917/1918 season.]. *Pivdennyi zakhid. Odesyka. Istoryko-kraieznavchyi naukovyi almanakh* [Southwest. Odessa. Historical and local lore scientific almanac]. Odesa: Bondarenko M. O. Vyp. 33. P. 99-121. [in Ukrainian].

Hinda V. (2012). Ukrayins'kyi sport pid natsysts'koyu svastykoyu (1941-1944 rr.) [Ukrainian sport under the Nazi swastika (1941-1944)]. K.: Ruta. 499 p. [in Ukrainian].

Zubalii M. D., Zubalii V. M. (2004). Istorychni pershodzherela ukraïnskoho futbolu [Historical primary sources of Ukrainian football]. *Teoriia i praktyka fizychnoho vykhovannia. Naukovo-metodychnyi zhurnal. Donetskyi natsionalnyi universytet* [Theory and practice of physical education. Scientific and methodical journal. Donetsk National University]. Donetsk. №3. P. 227-236. [in Ukrainian].

Lazorak B. (2014). Sportyvna khronika «mizhvoiennoho Drohobycha» [Sports chronicle of «interwar Drohobych»]. *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk* [Drohobytsk local history collection]. Red. kol. L. Tymoshenko (holov. red.), L. Vynar, L. Voitovych, H. Hmiterek ta in. Vyp. XVII-XVIII. Drohobych: Kolo. P. 314-340. [in Ukrainian].

Maccabi. *Ezhemesyachnyi illyustrirovannyi zhurnal* (1918). [Maccabi. Monthly illustrated magazine]. № 6-12 (aprel- oktiabr); (1919) № 1-4 (yanvar-aprel). [in Russian].

Revoliutsiia, derzhavnist, natsiia: Ukraina na shliakhu samostverdzhennia (1917–1921 rr.) (2017): Materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (m. Kyiv, 1–2 chervnia 2017 r.) [Revolution, statehood, nation: Ukraine on the way to self-assertion (1917–1921) (2017):

Materials of the International Scientific Conference (Kyiv, June 1–2, 2017)]. Kyiv–Chernihiv: Siverskyi tsentr pisliadyploynoï osvity. 544 p. [in Ukrainian].

Ukraina y ukraintsi v postimpersku dobu (1917-1939) (2021) [Ukraine and Ukrainians in the post-imperial era (1917-1939)]. Kyiv: Akademperiodyka. 620 p. [in Ukrainian].

Ukrayins'ka revolyutsiya i derzhavnist' (1917-1920 rr.) (2018): nauk.-bibliohr. vyd. [Ukrainian Revolution and Statehood (1917-1920): scientific bibliography. edition]. K.: NBUV. 817 p. [in Ukrainian].

Ukrainska revoliutsiia ta yii istoriografii: lokalna, transnatsionalna i hlobalna perspektyvy (2020) [The Ukrainian revolution and its historiography: local, transnational and global perspectives]. Ukraina Moderna. Chyslo 29. Ukraina ta yii revoliutsii (1914-23): novi istorii ta interpretatsii. Spetsialnyi vypusk na poshanu Marka fon Gahena [Modern Ukraine. Number 29. Ukraine and its revolutions (1914-23): new histories and interpretations. Special edition in honor of Mark von Hagen]. K. P. 31-59. [in Ukrainian].

Harvey A. (2005). *Football: The First Hundred Years : the Untold Story. Sport in the global society*. London: Psychology Press. 289 p.

Szegedi, P. (2005). *Pozíciók és oppozíciók: a futballmező kialakulása, struktúrája és dinamikája Az 1945 előtti debreceni labdarúgás történet-szociológiai elemzése*. Budapest. 286 p. [In Hungarian].

Zaborniak, S. (2007). *Kultura fizyczna ludnosci ukraïnskiej na ziemiach polskich (1868-1939)*. Rzeszow: Wydawnictwo uniwersytetu Rzeszowskiego. 543 s. [In Polish].

АНОТАЦІЯ

Мета статті полягає в аналізі проведення змагань з футболу в Одесі у період революцій. Автор розглядає спорт не лише як форму дозвілля, але й як один з елементів соціальної та політичної мобілізації населення в умовах політичного протистояння 1918-1919 років. Стратегія дослідження ґрунтується на залученні комплексу методів, які найчастіше використовуються в студіях з гуманітарних наук – аналітичний і синтетичний, описування, ретроспективний, історико-генетичний та квантитативний, які обрані в межах локальної історії. Наукова новизна визначається відсутністю публікацій не лише із декларованої проблематики, але й ігноруванням висвітлення розвитку футболу на теренах України в окреслений проміжок часу. При цьому аналізується функціонування єврейського товариства у період неодноразової зміни влади у Північному Причорномор'ї, відтак реакції активу «маккабістів» на виклики часу. Що стало прикладом залучення членів організації до вирішення суспільно-політичних завдань різного типу. Підсумовують працю висновки, що у період суспільних трансформацій спорт залишився вагомим елементом дозвілля населення Одеси, хоча й опинився на периферії соціальних пріоритетів. Окрім змагальної мети товариство «Маккабі» реалізовувало й інші завдання – мобілізація єврейського загалу навколо ідеології сіонізму та поширення зазначених ідей поміж різних категорій суспільства. У такій ситуації футбольні матчі за участі «маккабістів» мали виконувати агітаційну функцію, однак без залучення додаткових джерел повноцінно з'ясувати рівень результативності подібної методики неможливо. До успіхів керівництва товариства слід віднести залучення до футбольної команди «Маккабі» майже усіх провідних виконавців міста єврейського походження, що стало фундаментом у досягненні спортивних результатів, які у сезоні 1918/1919 рр. простежуються лише фрагментарно, а також активне залучення спортсменів до створення загонів самооборони.

Ключові слова: революція, Одеса, єврейська громада, сіонізм, Маккабі, спорт, футбол.